

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Просоціальна поведінка за дослідженнями вчених формується в дошкільному і молодшому шкільному віці і продовжує розвиватися в дитинстві, підлітковому і юнацькому віці. Подальші прояви просоціальної поведінки мають сталий, сформований характер, тобто співвідносяться з ustalеними життєвими цінностями особистості. Саме тому перед закладами освіти і батьками та іншими соціальними інститутами стоїть завдання формування та розвитку просоціальної поведінки всіх учасників процесу виховання та навчання. Формування просоціальності потрібно здійснювати з дошкільного віку, однак залишаються проблема дослідження потенціалу освітнього інклюзивного середовища для розвитку просоціальності, яке відрізняється від традиційного принципами, підходами, методами і прийомами роботи.

Проблемі розвитку просоціальної поведінки присвячено багато наукових досліджень. Зокрема її розглядали вітчизняні і зарубіжні дослідники, такі як К. Абульханова-Славська, В. Абраменкова, С. Адлер, Дж. Бендор, Б. Братусь, Ф. Василюк, Дж. Вотсон, П. Кропоткін, Н. В. Корчакова, В. Куницина, О. Леонтєв, А. Маслоу, Р. В. Павелків, С. Рубінштейн, В. Русалов, В. Ядов, І. Ялом та інші.

Загальні теоретичні та практичні аспекти інклюзивної освіти та навчання дітей з особливими освітніми потребами було досліджено Л. Будяк, А. Колупаєвою, Л. Коргун, Н. Тепловою, Т. Соловйовою, І. Макаренко, С. Іноземцевою, Є. Ісаєвою, О. Василенко та ін. Однак, незважаючи на низку досліджень, залишається нерозглянутою проблема потенціалу інклюзивного освітнього середовища для розвитку просоціальної поведінки різних вікових груп дітей.

«Інклюзія» в буквальному розумінні означає (англ. *inclusion* – включення, франц. *inclusif* – включаючий в себе, лат. *include* – заключаю, включаю) – процес реального включення всіх громадян, які мають труднощі у психофізичному розвитку, в активне суспільне життя [2]. Тобто усі діти, незалежно від їхніх можливостей долучаються до освітнього процесу і займають позицію її безпосереднього учасника.

У посібнику «Індекс інклюзії» зазначають, що існує вужче й ширше розуміння інклюзивної освіти. Вужче розуміння інклюзії – це «включення» дітей з особливими освітніми потребами та дітей з інвалідністю в загальноосвітні заклади освіти. Ширше розуміння інклюзивної освіти полягає в позитивному ставленні до багатоманітності учнів, цінуванні та врахуванні відмінностей кожного учня [4].

Ці погляди об'єднує у собі поняття *інклюзивне освітнє середовище*. Воно трактується як сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей [4]. Успішне впровадження інклюзивної освіти не можливе без урахування та дотримання основних принципів. Вони полягають у тому, що:

- усі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це можливо, попри певні труднощі чи відмінності, що існують між ними;

- заклади освіти мають: визнати і враховувати різні потреби дітей, узгоджуючи різні види і темп навчання; забезпечити якісну освіту для всіх, розробивши відповідні освітні програми, стратегії викладання, використовуючи ресурси та партнерські зв'язки зі своїми громадами;

- діти з особливими освітніми потребами мають отримувати додаткову допомогу, яка сприяє забезпеченню успішності процесу навчання;

- інклюзивні заклади формують солідарність, співучасть, взаємоповагу, розуміння між дітьми з особливими освітніми потребами та їхніми ровесниками.

Інклюзивна освіта включає визнання рівної цінності для суспільства всіх дітей і педагогічних працівників, а також:

- підвищення ступеня участі дітей в освітньому процесі й заходах поза закладом освіти та одночасне зниження рівня ізоляваності окремих дітей;

- зміни в політиці закладу освіти, практиці та культурі з метою приведення їх у відповідність з різноманітними потребами дітей, які навчаються в закладі освіти;

- подолання бар'єрів на шляху отримання якісної освіти та соціалізації всіх дітей, у тому числі дітей з особливими освітніми потребами;

- аналіз і вивчення можливостей подолання бар'єрів і покращення доступності закладів освіти для окремих категорій дітей;

- переконання, що відмінності між дітьми – це ресурс, що сприяє педагогічному процесу, а не перешкоди, які необхідно долати;

- визнання прав дітей на отримання освіти у закладах освіти, розташованих за місцем проживання;

- визнання ролі закладів освіти не тільки в підвищенні академічних показників дітей, а й у розвитку місцевих громад;

- розвиток партнерських відносин між закладами освіти і місцевими громадами [1].

Насправді, усі заклади системи дошкільної, загальної середньої, професійної та вищої освіти повинні бути інклюзивними, тобто забезпечувати максимальну участь в освітньому процесі для всіх його учасників, у тому числі для дітей/осіб з особливими потребами. Оскільки в Україні інклюзивна освіта все ще знаходиться на етапі свого становлення, інклюзивними навчальними закладами називають ті, в яких навчаються діти з порушеннями розвитку в інклюзивних групах/класах [3, с. 11]. Тобто,

проблема впровадження інклюзивної освіти залишається все ще актуальною і потребує механізмів її впровадження та подальшого розвитку.

У цьому контексті актуальною залишається проблема закладення основ та розвитку просоціальної поведінки. За традиційним тлумаченням просоціальна поведінка – це система дій та вчинків особистості, зумовлена свідомим прийняттям соціально значущих норм і цінностей, умінням конструктивно вирішувати міжособистісні та групові суперечності, несприйнятливостю до ризикованих способів полісуб'єктних взаємодій, здатністю до самореалізації у різних видах соціально значущої діяльності [5, с. 13].

Просоціальна поведінка особистості передбачає співчуття, емпатію до ближнього, здатність допомогти іншому. Вона здійснюються з метою допомоги на користь соціальних спільнот. Ця поведінка також передбачає отримання користі допомагаючим, що відрізняє її від альтруїстичної поведінки (тобто безкорисливої).

Просоціальна поведінка має різні форми вияву, це може біти і звичайна допомога, і співпраця, заступництво, ділення власним добром та інші види людської співпраці, що направлені на покращення загального добробуту іншого.

Отже, проведений теоретичний аналіз наукових досліджень дозволяє стверджувати, що інклюзивне освітнє середовище володіє потужним потенціалом для розвитку особистісних якостей усіх учасників освітнього процесу, це пов'язано, насамперед, із закладеними принципами толерантності та емпатійності самої системи інклюзивної освіти. Дотримання принципів інклюзивності дозволяє стверджувати, що створена атмосфера сприяє вихованню співчуття, соціальної компетентності, гуманності, а тому в умовах інклюзивного навчання діти зі звичайними потребами вчать допомагати іншим, бути співчутливими, заступатись, тим самим розвивають просоціальність.

Список використаних джерел

1. Горбенко І. Як створити інклюзивне середовище у закладі освіти. URL: <http://d-grand.com/inforaciiny-portal/iak-stvoriti-inkluzivne-seredovishche-u-zakladi-osviti>
2. Дефектологічний словник: навчальний посібник / за ред. В. І. Бондаря, В. М. Синьова. К. : «МП Леся», 2011. 528 с.
3. Інклюзивна освіта від А до Я: порадник для педагогів і батьків / укладачі Н. В. Заєркова, А. О. Трейтяк. К., 2016. 68 с.
4. Тоні Бут Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл: посіб.; пер. з англ. К.: ТОВ Видавничий дім «Пляди», 2015.
5. Формування просоціальної поведінки учнів в умовах превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу: монографія / за заг. ред. Кириченко В. І. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2016. 244 с.